

VAN ZOYS

TOT SOEST

Tijdschrift van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg

HISTORISCHE VERENIGING SOEST/SOESTERBERG

INHOUDSOPGAVE

	pag
Voorwoord van de redactie	3
Berichten van het bestuur	4
Terugblik op vorige nummers	5
De historische basis van een Landjuweel	8
<i>René van Hal</i>	
Het aanzien van Soesterberg in 1917	15
<i>Jan de Mos</i>	
Huisartsen Tijdens de Tweede Wereldoorlog	
- Gezondheidszorg in Soest (7)	30
<i>Ton Hartman</i>	
Ir. Menko - Soester verzetsmensen (8)	33
<i>Ton Hartman</i>	
Colenso - Thuis heb ik nog een Ansichtkaart (3)	35
<i>Ton Hartman</i>	

Secretariaat

Steenhoffstraat 46 - 3764 BM Soest - info@hvsoest.nl - www.hvsoest.nl

Interim-voorzitter:

Hanneke Roskam   hanneke@roskam.nu   035-6018750

Vice voorzitter:

Ton Hartman   ton.hartman@telfort.nl   035-7851770

Secretaris:

Johan van 't Klooster   jakvantklooster@hetnet.nl   035-5885399

Penningmeester:

Patrick Kuijpers   pkuijpers@deloitte.nl   035-6013060

Overige leden:

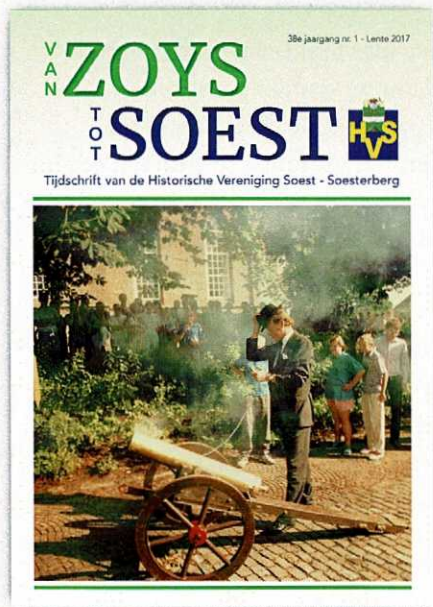
Rob van Es   r.ves@hccnet.nl   035-6022944

Omslagfoto   Opening van het Landjuweel 1987, Commissaris van de Koningin van de provincie Utrecht: jhr. Pieter Beelaerts van Blokland geeft het startschot bij de "Oude Kerk" Foto Herman van Dam, collectie Groot Gaesbeeker Gilde

VOORWOORD VAN DE REDACTIE

Soms is het tijd voor vernieuwing en zoals u ziet heeft ons vertrouwde blad "Van Zoys tot Soest" ook een nieuw jasje gekregen. Het afgelopen jaar hebben we een duidelijker logo ingevoerd, het oude logo was nauwelijks als logo herkenbaar. Het hart van ons logo is het gemeentewapen van Soest, dit moet voor alle leden toch aansprekend zijn. Ook het nieuwe logo was nog niet afgebeeld op de omslag van ons boekje. We hebben Linda Kreijns-Hilhorst gevraagd om de lay-out te verfrissen. Linda heeft destijds de vormgeving van ons boek "Soest en Soesterberg in de zeventiende en achttiende eeuw" verzorgd. Toevalligerwijs is de

vormgever, die de laatste jaren de inhoud van ons periodiek vorm gaf, door omstandigheden verhinderd. Tevens is besloten om de jaargangen synchroon te laten lopen met het kalenderjaar, de 37ste jaargang beslaat dus maar drie nummers.

Nog meer veranderingen: het redactieadres is verhuisd! Vroeger was een verhuizing van het redactieadres nog wel een gebeurtenis, tegenwoordig merken de overige redactieleden en de gastschrijvers er niet zoveel meer van. Wel was de bereikbaarheid en de tijdsinzet van de eindredacteur wat minder, maar soms gebeurt dat.

We hopen weer een mooie nieuwe jaargang te gaan maken, uw artikelen, documenten of afbeeldingen zijn weer welkom op het (digitale) redactieadres. Natuurlijk zijn we alle medewerkers van de afgelopen jaren erkentelijk voor hun bijdragen, van verhaaltjes tot aan de bezorging.

BERICHTEN VAN HET BESTUUR

Klitsavond

Op de tweede maandag van het nieuwe jaar hielden we weer onze traditionele Klitsavond, wel was het jammer dat het gemeentebestuur van Soest op een laat moment besloot om ook op deze avond hun Nieuwjaarsreceptie te houden. Het was een gezellige avond met een quiz die goed te doen was en waarvoor je geen specifieke Soester historische kennis nodig had. Het bestuur dankt het 'Klitscomité' voor de goede organisatie.

Beschikbaarstelling van fotomateriaal

Recentelijk heeft de familie Huizinga een grote collectie fotomateriaal beschikbaar gesteld om te digitaliseren. Veel materiaal heeft deel uitgemaakt van het 'Prentenkabinet' van Foto Astra maar was alleen in een matige tot slechte kwaliteit nog bij ons aanwezig. De rubricering ontbrak bij ons geheel.

Ledenbestand

Voor zover ons bekend is overleden de heer Gerard van Roomen en mevrouw Alie Pronk-Schimmel. Wij wensen de nabestaanden de kracht toe om het verdriet te dragen. Nieuwe leden mochten we ook verwelkomen: de heren M. Hilhorst en B. Paalman, mevrouw J. van der Ham en de familie Th. Hendriksen.

Gerard van Roomen en zijn broer Wim in actie, meer over de familie Van Roomen kunt u lezen in het winternummer 1997 en voorjaar 1998 van dit blad.

TERUGBLIK OP VORIGE NUMMERS

Winter 2016 - 37ste jaargang nr 3 - blz. 29

SOESTER CRIMINEEL VERLEDEN

Jan de Mos besluit zijn artikel met de bewering dat *'als er struikrovers in Soest, of op de Den Bergh actief zijn geweest, moet het voor 1530 zijn geweest'*. Een nogal boude bewering, temeer daar hij alleen de talrijke criminele sententies voor het Hof van Utrecht onderzocht heeft. Maar ook in Amersfoort en Zeist mocht recht gesproken worden. Mogelijk zijn er zelfs struikrovers actief geweest die nooit gepakt zijn, waarmee niet gezegd is dat zij de perfecte misdaad gepleegd hebben. Zo is er de verdwijning van jachttopziener François de Waal die in het grensgebied tussen Soest(erberg) en Amersfoort plaatsvond. Deze zaak vormde aanleiding tot opleving van het geschil over de jurisdictie van het gebied tussen Amersfoort en Soest(erberg).

**Winter 2016 - 37ste jaargang
nr 3 - blz. 30 t/m 33**

MIDDENSTAND IN 'T HART

Hoewel de opsomming van Jan Veldhuizen over de winkelstand in 't Hart uitgebreid was, komen er toch aanvullingen binnen. De heer Simon Frank reageerde met een foto van de winkel van zijn ouders. Zij hadden toen aan de Koninginnelaan 48 al een 'bouwmart' in Soest. René van Hal merkte op dat de getoonde fotozaak met daarvoor het spelende muziekkorps niet die van Stientje Flapper was. De winkel die we op de foto zien was van haar vader: de heer J.G. Flapper. Hij was afkomstig uit Friesland en begonnen als melkslijter aan de Burg. Grothestraat. Begin jaren twintig vestigde hij zich op

De eerste 'bouwmart' van Soest, de winkel van de familie Frank aan de Koninginnelaan 48, collectie familie Frank.

Nieuwerhoek op het adres Vredeshofstraat 3. Daar combineerde hij de verkoop van fotomateriaal, tabak, wijn en ook nog een postagentschap. Volgens René was Sientje's sigarenzaak annex foto ontwikkelzaak iets verder aan de Vredeshofstraat gelegen. In de loop der jaren is de naamgeving van Nieuwerhoekplein en Vredeshofstraat en daarmee de huisnummering nog wel eens gewijzigd.

Winter 2016 - 37ste jaargang nr 3 - blz. 38 t/m 43 DE STICHTING OP DE LAZARUSBERG

Abusievelijk is bij het artikel vergeten te vermelden dat Piet van Elteren de auteur was, het siert zijn bescheidenheid om ons daar niet zelf op te attenderen. . Tijdens de Bezetting hadden de Duitsers de gebouwen van de Stichting gevorderd, doch voor het einde van de Oorlog alweer verlaten. In het boekje "Soest in Oorlogstijd" beschrijft mevrouw Jane Meurs uit Baarn de periode september 1944 tot en met juni 1945 in de "Verhoeven stichting" wat toen in gebruik was als noodziekenhuis.

Winter 2016 - 37ste jaargang nr 3 - blz. 48 VEEARTS LAMBERTUS KOK

Per vergissing is de naam van de eerste 'veegenezer' verkeerd gespeld, het moet zijn: Jan van Eijden (1759-1826). In het boek "Eemnessers door de eeuwen heen" wordt als zijn beroep onder andere 'paardenmeester' opgegeven. Verder zal hij niet onbekend met Soest geweest zijn: zijn dochter Marritje trouwde in 1810 in de rooms-katholieke kerk van Soest, dit zal de 'schuilkerk' geweest zijn die in de

directe omgeving van de huidige Petrus & Pauluskerk stond. De oudste zoon van Jan van Eijden was veearts te Eemnes. Helaas is de advertentie van de vestiging van Lambertus Kok voor het grootste gedeelte weggefallen. Ook is vergeten te vermelden dat de oudste foto waarop Lambertus Kok afgebeeld is, uit de collectie van de familie Wessels komt.

De ondergeteekende tot dusverre als VEEARTS te Leusden werkzaam, heeft de eer te berigten, dat hij door de EdelAchtbare Heeren Burgemeesters van Soest en Baarn tot

VEEARTS

in de gemeente Baarn en Soest is aangesteld en zijne woonplaats is te Soest bij **C. van Bomen** aan de Nieuwe steeg, hebbende hij aanst. Woensdag 27 Maart deze betrekking aanvaarden.

LAMBERTUS KOK.

Advertentie uit de Amersfoortsche Courant van 26 maart 1872.

Herfst 2016 - 37ste jaargang n 2 - blz. 40 t/m 42
HERBOUW WINDGRAANMOLEN "DE WINDHOND"

In het artikel wordt de vraag gesteld of de huidige molen een 'Busselneus' heeft. De heer J. Porte van de Stichting Stellingkorenmolens De Windhond reageerde hierop: De Windhond is zoveel mogelijk gebouwd als replica van de originele molen die op de Eng stond. De Busselneus is een latere ontwikkeling. De herbouwde molen in Bunschoten heeft wel een Busselneus, en daardoor ook weleens last van het geluid. Hij merkte tenslotte nog op dat met dit ontdekte herbouwplan uit 1943, de pogingen rond 1980, en de derde poging vanaf 1999 die uiteindelijk in 2008 succesvol was, het spreekwoord '*driemaal is scheepsrecht*' gestand is gedaan.

"De Windhond", foto: Jaap van den Broek.

Lente 2016 - 36ste jaargang nr 4 - blz. 51
HUISARTSENHULP SOESTERBERG IN DE 20STE EEUW

In de periode tussen de huisartsen J.M.C. O'Brien en A.Th.M. Splinter, circa mei 1939 t/m 1940, hield de arts Pannekoek uit Den Dolder tweemaal per week spreekuur te Soesterberg.

DE HISTORISCHE BASIS VAN EEN LANDJUWEEL

In de periode zaterdag 19 augustus tot en met zondag 3 september 2017 wordt in Soest voor de tweede maal een Landjuweel georganiseerd, en wel een Brabants Landjuweel. De organisatie van Landjuwelen gaat terug tot de 14e eeuw. Wat betekenden ze toen en wat zijn de hedendaagse doelstellingen om zo 'n evenement te organiseren?

14e eeuw, ontstaan van Landjuwelen

Tegen het einde van de Middeleeuwen nam de macht van de jonge steden en die van de burgerij toe ten koste van de vorsten en bisschoppen. Deze machtsrijd was later ook aanleiding voor de Hoekse en Kabeljauwse Twisten, waarin de strijd in alle hevigheid met het nodige geweld los barstte.

Door deze ontwikkeling nam ook het aanzien van steden en burgerij toe door rechten en bezittingen die zij verwierven. Ging de strijd eerder tussen vorsten, edelen en kerk, de burgerij raakte er dus steeds meer bij betrokken. Dat is ook een van de aanleidingen van het ontstaan van de gilden en schutterijen, die opkwamen voor de plaatselijke gemeenschap. Kernbegrip is daarbij wel het woord “beschutten” of “beschermen” en dan niet alleen fysiek door het inzetten van bogen en buksen, maar ook door het streven naar solidariteit en versterken van de onderlinge band tussen de burgers. Die voorrechten en het ontstaan van schutterijen waren niet voorbehouden aan de steden, ook op het platteland verwierven de gilden een bijzonder belangrijke plaats.

Zeker in Brabant (zowel in het huidige Nederland als België) waar de hertogen de macht voerden over gebieden, zie je de macht van de steden toenemen. En de daar aanwezige schutterijen speelden daarbij zeker een belangrijke rol, die de hertogen niet waardeerden. Zij gingen dan ook de strijd aan met deze schutterijen door hun getalsterkte en hun macht te beperken. Als een soort van compensatie werd het de gilden toegestaan “spelen” te organiseren. Ze mochten wedstrijden en later

Openingstoespraak door Commissaris van de Koningin jhr. Pieter Beelaerts van Blokland van het Landjuweel 1987, foto: Herman van Dam, collectie Groot Gaesbeeker Gilde.

ook landjuwelen organiseren. De typering van Landjuweel vinden we in die tijd alleen in Brabant terug, waarbij moet worden opgemerkt dat de nadruk veel meer lag op “feesten” dan op wedstrijden.

Een Landjuweel is in die tijd een cyclus van wedstrijden tussen belangrijke steden, waarbij vaak rederijkers gezamenlijk optrokken met de gilden en schutterijen. Rederijkers waren daarbij verantwoordelijk voor de haagspelen (voorstellingen). Een cyclus bestond uit zeven wedstrijden, waarbij de winnaar van een wedstrijd de volgende wedstrijd moest organiseren. Na zeven wedstrijden werd duidelijk wie het Landjuweel had gewonnen. Deze winnaar ontving het “juweel”, een kostbare zilverprijs. De stad waar de wedstrijden van het landjuweel georganiseerd werden moest flink uitpakken, vaak ook zorgen voor onderdak voor de deelnemers met kost en inwoning. Pas later zien we dat ook de dorpen landjuwelen gingen organiseren. Daarbij was geen sprake van enige vorm van een cyclus, maar lag het aan het initiatief van een gemeenschap. Aan deze landjuwelen mochten ook niet-Brabantse gilden deelnemen.

Presentatie van de diverse gilden, foto: Els Stolwijk, collectie Groot Gaesbeeker Gilde.

Het eerste Landjuweel werd in 1411 gehouden in Leuven en werd georganiseerd door een handbooggilde. Het grootste Landjuweel ooit georganiseerd was in 1561 in Leuven, waar alle omliggende plaatsen met hun gilden spelen mochten houden. Daarna zien we dat er vanwege de Reformatie geen Landjuwelen meer georganiseerd werden.

De Landjuwelen in de 14e tot en met de 16e eeuw waren dus vooral feesten, waarbij naast de spelen van de rederijkers, de gilden wedstrijden hielden en het een eer was om het Landjuweel te winnen. Een Landjuweel leverde daarnaast een zilverschat op.

Alhoewel het Groot Gaesbeeker Gilde in het midden van de 14e eeuw is opgericht, heeft zij zeker niet deelgenomen aan een van deze landjuwelen. Mogelijk dat Jacob van Gaesbeek wel een van die landjuwelen heeft bijgewoond. Bekend is dat hij in september 1441 een groot en luisterrijk steekspel in Bourgondische stijl heeft georganiseerd in de stad Utrecht. Daarbij zal een landjuweel zeker een van de voorbeelden zijn geweest al was het maar dat de stad Utrecht de ridders ontving met een Erewijn en een feestelijke maaltijd.

In de 20ste eeuw komen de Brabantse Landjuwelen terug op de kalender

Nadat in 1935 de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden (NBFS) is opgericht, waarbij alle Brabantse gilden waren aangesloten, werd in 1949 met de organisatie van een Landjuweel op kasteel Maurick (gemeente Vught) een traditie in ere hersteld.

Een Landjuweel was daarbij opgebouwd rondom een Gildedag waaraan alle gilden van de Federatie zoveel mogelijk deelnamen. Daarnaast kreeg een organiserend gilde de opdracht mee om er, naast een gilde-ontmoeting, ook een cultureel feest van te maken voor de plaatselijke gemeenschap. Sinds 1949 zijn inmiddels 17 Landjuwelen georganiseerd, zoveel mogelijk gespreid over heel Brabant. Het culturele onderdeel was bij elk landjuweel wisselend uitgewerkt. Tussen elk Landjuweel zit een periode van ongeveer 7 jaar met een knipoog naar de historie.

Nadat in 1958 door Wim Schimmel e.a. het Soester gilde weer nieuw leven heeft ingeblazen werd in 1960 een Gildedag gehouden in Soest waarvoor een tamboer- en vendelkorps werd geformeerd. Dit werd een groot succes, dat dit gildekorps een vast onderdeel is geworden van het gilde. Nadat er voldoende financiële middelen waren vergaard door een veelheid aan acties werd in 1967 het gildekorps in gildekledij gestoken die ook thans nog de basis is voor de kleding die de korpsleden dragen.

Na vele contacten met Brabant en een proefperiode in Kring Maasland is het gilde in 1972 lid geworden van de Kring van Schuttersgilden Land van Cuijk. En als onderdeel van de "Brabantse" gilden is in 1975 voor de eerste maal deelgenomen aan een Landjuweel, dat in dat jaar in Boxmeer werd georganiseerd.

Bijzonder was het feit dat in 1987 een Landjuweel in Soest georganiseerd mocht worden. Het Soester Groot Gaesbeeker Gilde is aangesloten bij de Kring van Schuttersgilden Land van Cuijk en daarmee onderdeel van de NBFS. Het is aan het initiatief en het doorzettingsvermogen van Wim Schimmel (de toenmalige ouderman) te danken dat Soest de organisatie kreeg toegewezen. En het werd een succes. Gedurende 17 dagen werd er een veelheid aan activiteiten georganiseerd waarbij een aanzienlijk aantal plaatselijke verenigingen in

de organisatie participeerden. Zo ook de Historische Vereniging Soest/ Soesterberg die een indrukwekkende Historische Optocht organiseerde. Wanneer we terugkijken naar dit Landjuweel in 1987 mogen we vaststellen dat dit ook een moment is geworden dat het Soester Gilde haar plaats in de gehele Soester gemeenschap heeft verworven. Tot dat moment waren het Gilde en haar activiteiten gericht geweest op een beperkt gedeelte van deze gemeenschap. Het heeft daarmee nog meer impuls gegeven aan een gezonde vereniging, die niet meer weg te denken is uit onze gemeenschap.

Ook Gelderland kent zijn landjuwelen

Alhoewel Landjuwelen vanuit de historie toebehoren aan Brabant, zien we dat op 4 september 1919 in Arnhem bij de opening van het Openlucht Museum een groots Landjuweel wordt georganiseerd, waarbij de volkscultuur in haar volle breedte werd gepresenteerd in een Optocht door de stad. Gilden en schutterijen uit alle delen van Nederland deden aan dit Landjuweel mee, maar ook tal van andere verenigingen als folkloristische dansgroepen, muziekgroepen etc. “Het was een prachtige dag in ons nationaal leven”, zo is de kop van een uitgebreid artikel met een verslag van die dag in dagblad “De Telegraaf”.

De schuttersgilden in Gelderland, verenigd in de Gelderse Federatie “Sint Hubertus”, organiseren eens in de vijf jaar een Landjuweel waaraan alle Gelderse schutterijen deelnemen en ook vele gilden en schutterijen uit Brabant en Limburg.

In 2017 wordt op 24 en 25 juni in Oud-Dijk (gemeente Didam) een Landjuweel georganiseerd door het plaatselijke Isidorusgilde. Thema voor dit jaar is “Nabuurchap” inspelend op de voornaamste rol van de schuttersgilden.

Het tweede Soester Landjuweel in 2017

Na 30 jaar wordt er in Soest voor de tweede maal een Landjuweel georganiseerd. Op zich natuurlijk heel bijzonder, omdat men niet zou verwachten dat al zo snel Soest weer de mogelijkheid zou krijgen. De laatste jaren vindt er in Nederland een uitgebreide discussie plaats

over de toekomst van het gildewezen. Het lijkt steeds moeilijker om Gildedagen te organiseren, maar wat veel belangrijker is, is de vraag hoe de jeugd voor het gildewezen te interesseren.

Het Soester gilde heeft de uitdaging opgepakt om met de deelnemende gilden en schutterijen te zoeken naar een nieuwe opzet van de Brabantse Gildedag en ook meer nadruk te leggen op het “ontmoeten” van de gildebroeders en gildezusters en het gezamenlijke feest op enigerlei wijze terug te brengen tot de kern waarom het vroeger was ontstaan: ontspanning.

Naast de Gildedag worden veel activiteiten georganiseerd waarbij tientallen verenigingen en organisaties zich bereid hebben verklaard een

Het college van Burgemeester en Wethouders in 1987, in deze historische kledij namen zij deel aan de historische optocht die toentertijd georganiseerd was door onze Historische vereniging. Van links naar rechts: gemeentesecretaris Wim de Kam, wethouder Frans Kingma, wethouder Günter Plomp (1934-2004), wethouder Ries van Logtenstein, wethouder Jan Menne (1936-2011) en burgemeester Paul Scholten. Foto: Herman van Dam, collectie Groot Gaesbeeker Gilde.

Massale opmars van de diverse gilden tijdens Landjuweel 1987, foto: Els Stolwijk, collectie Groot Gaesbeeker Gilde.

bijdrage te leveren. De gilden en schutterijen zijn door hun eeuwenlange geschiedenis natuurlijke dragers van tradities en symboliek. Maar daarbij moet de volgende uitspraak niet uit het oog worden verloren: *'Traditie is niet het bewaren van de as, maar het brandend houden van het vuur'*

Geraadpleegde literatuur:

- Schuttersdag in Soest door Wim Schimmel in VZTS uitgave 08-3 winter 1987
- Landjuweel Soest 1987 door René van Hal in VZTS uitgave 24-4 voorjaar 2004
- Landjuweel Soest 1987, 600 jaar Jacob van Gaesbeek, Heer van Soest, uitgegeven door Comité Landjuweel Soest 1987
- Schuttersgilden in Noord-Brabant; Willem Iven, Jan Bogaerts en Teo van Gerwen.
- Als in een spiegel; Vrede, kennis en gemeenschap op het Antwerpse Landjuweel van 1561, Jeroen Vandommele
- Neerlands Volksleven triomfeert op het Nationale Landjuweel uit Neerlands Volksleven door D.J. v.d. Ven

HET AANZIEN VAN SOESTERBERG IN 1917

Regelmatig verschijnen er jaarboeken met als titel Het aanzien van met een jaartal. Voer voor verzamelaars. In dit artikel een bloemlezing van gebeurtenissen in Soesterberg, een eeuw geleden, het jaar 1917. Ten tijde van de Eerste Wereldoorlog, het Belgische interneringskamp en de opkomst van de luchtvaart. Onderwerpen die een belangrijke stempel drukten op het dorp in dat jaar. Aangevuld met wat feiten die het tijdsbeeld aardig illustreren.

Mej. Mozart

Allereerst komen we een opmerkelijke naam tegen. Op 29 maart 1917 was er een openbare verkoping van een boerenbedoening aan de Postdwarweg in Soesterberg in opdracht van mej. M. Th. Mozart. Wie was deze mejuffrouw Mozart? Was dat een nazaat van de beroemde componist?

Karakteristieke Soesterbergse woning met een geknikt mansarde dak aan de Postdwarweg, collectie Dik Top.

Nee, helaas. Zij werd geboren op 26 juni 1857 te Zeist, als Maria Theresia Mozar, als dochter van Pieter Joseph Mozar en Hieke Kalksma. Als ongehuwde moeder kreeg zij op 2 juni 1878 te Zeist een dochter Hillegonde. Later werd de naam van haar en haar dochter ook geschreven als Mozart. Dat stond natuurlijk heel wat chiquer. Op 25 september 1902 trouwde zij alsnog te Zeist op 45-jarige leeftijd met Pieter Boulogne, oud 43 jaar afkomstig uit Gouda, weduwnaar van Jannigje Verboom. Maria overleed op 30 mei 1943 te Baarn, 85 jaar oud.

Zij woonde in 1917 aan de Postdarsweg nummer 2, het enige huis in die tijd aan het weggetje tussen de Postweg en de huidige Veldmaarschalk Montgomeryweg. In 1927 woonde daar Wilhelmus Majoor, in 1910 getrouwd met Margaretha Tammer, dat zijn nog steeds bekende namen in Soesterberg.

Pastoor Mocking.

Bond van werklieden St. Jozef

Begin mei 1917 vierde de bond van werklieden St. Jozef haar jaarfeest. De per 1 januari van dat jaar benoemde pastoor Mocking, opvolger van pastoor Tj. C. Bonekamp, hield de feestrede. Het verslag in de krant doet meer denken aan een strenge kerkdienst. Hij ging eerst in op de heilige zelf als patroon van de werkmansstand en als voorbeeld van zijn liefde tot God, zijn arbeidzaamheid en eenvoud. Mocking verweet de steeds meer op de voorgrond tredende ontevredenheid onder de verschillende groepen van arbeiders vooral het gebrek aan godsdienst en het niet willen schikken naar de wil van God. "Gelukkig is de werkmans die zijn zware arbeidstaak weet op te vatten als een beschikking Gods". Waarschijnlijk doelde hij op het opkomend socialisme, verenigd in de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP).

Pastoor Mocking (met bloemen) bij inhaling van enkele geroepenen uit eigen parochie waaronder pater Van Bergenhenegouwen bij het Cenakel, viering van het 100-jarig bestaan van de RK parochie, 1937, collectie Dik Top.

Na het preken voor eigen parochie ging hij in op het aspect eenvoud, een van de deugden van de heilige Jozef. Eenvoud is het sieraad van de werkmans. Niet de eenvoud die tot domheid leidt, domheid is geen deugd. Ook de werkmans moet zich ontwikkelen om vooruit te komen in zijn stand. Maar, valt verder te lezen, hij moet wel de eenvoud in zijn eigen stand zoeken en die niet beschamen. Dat laatste werd door Mocking gezien als een kwaad dat gevaarlijke afmetingen aan het aannemen was. Standsverschillen moesten er natuurlijk wel blijven.

Na nog verschillende wijze lessen aan de werkmannen (vrouwen waren in die tijd nog geen lid van de bond) gegeven te hebben, sloot hij zijn rede af met een zinspreuk van Dr. Schaepman, de katholieke voorman en politicus: "Credo Pugno", hetgeen betekent "ik geloof, ik strijd". Dat moest ook het wachtwoord zijn van de katholieke werkmans. Strijden door altijd voor zijn katholieke geloof uit te komen en die leer te verdedigen daar waar ze aangevallen wordt.

Het was me het jaarfeest wel. Vermeld wordt niet of de werklieden samen met pastoor Mocking na afloop nog een “schaapmannetje” hebben genomen. Het schaapmannetje dankt zijn naam aan Dr. Schaepman. Tijdens de behandeling van de drankwet in de Tweede Kamer zou iemand hebben gezegd: “Een werkmans heeft recht op een borrel.” Schaepman zou daarop hebben geantwoord: “Wel op twee borrels.” Althans zo gaat de anekdote. “Schaapmannetje” werd aanvankelijk gebruikt voor “tweede borrel”. Later werd het voor “glas jenever” in het algemeen gebruikt.

Brandjes

Kennelijk was het een zeer droog voorjaar. Ondanks waarschuwingen van de Heidemaatschappij en de ANWB waren er hevige bos- en heidebranden. Zo ook in Soesterberg. Op 8 mei werd melding gemaakt van een grote heidebrand bij het interneringskamp van Zeist. Vermeld werd dat de brand deze keer niet veroorzaakt was door vonken van de locomotief van het treintje dat toen liep van Huis ter Heide naar Kamp van Zeist. Waardoor de brand wel werd veroorzaakt werd niet vermeld. De geïnterneerden wisten de brand te bedwingen.

Op 18 mei werd vermeld dat er geruchten gingen dat het station Soesterberg (later omgedoopt in Soestduinen) 's nachts geheel was afgebrand. Evenwel, spoedig bleek dat het niet zo ernstig was. Niet het station maar een paar wagons geladen met turf waren tijdens de rit van Utrecht naar Amersfoort in brand gevlogen. Ook hier was de oorzaak onbekend.

Wat later was het weer raak, zoals vermeld op 29 mei. Langs de Vlasakkers en station Soesterberg ontstond een heidebrand die door aanwonenden kon worden geblust. De brand was ontstaan direct bij de spoorlijn aan de zijde beneden de wind, zodat de treinmachine deze keer wel als brandstichter mocht worden verdacht.

Een heidebrand vereiste een speciale aanpak. Omdat het voorste vlamfront veel te heet is en er daar bijzonder veel rook aanwezig is, wordt een heidebrand aan de beide flanken aangevallen, en met de wind in de rug, want de wind kan de brand sneller voortjagen dan een mens

kan hardlopen. Door beide zijden van achteruit naar elkaar toe te drijven wordt het voorste vlamfront steeds smaller en zal uiteindelijk in een massale aanval gedoofd kunnen worden. Om heidebranden te blussen werd geen water gebruikt maar van voorhanden zijnde looftakken, of brandweermaterialen zoals vuurzwepen met een lange steel, heideschuivers, bijlen en schoppen. Die laatste werden gebruikt om het vuur te doven met zand.

Pinksteren

Op zondag 3 juni is er een matinee muziekkuitvoering in de tuin van Huis ten Halve. Opgetreden wordt door het Belgische fanfarekorps, gevormd door de geïnterneerde Belgische militairen uit Kamp van Zeist, onder leiding van kapelmeester Leon Poesmans. De entree is vijftien cent per persoon, er is geen verhoging van de consumptieprijzen en er zijn voldoende zitplaatsen. Eigenaar J.J. Putman laat ook nog weten dat er een bewaarplaats is voor rijwielen. Wegens succes wordt er op zondag 24 juni nog een tweede matinee gegeven door het Belgische fanfarekorps, deze keer onder leiding van Bernard Crochet. Op zondag 19 augustus een reprise, nu weer onder leiding van Leon Poesmans.

Ook was er een jaarlijks padvinderskamp tijdens de pinksterdagen. Ongeveer 300 Amsterdamse padvinders hadden hun kampement opgeslagen op de Soesterbergse heide, tegenover het infanterie bewakingskampement. Het eten werd, in verband met de distributiemogelijkheden en het brandgevaar, betrokken van de militaire keuken. Maandag werden wedstrijden gehouden in lopen en springen. Ook Prins Hendrik, beschermheer van de padvinders, bezocht het kamp, vergezeld van zijn adjudant Von Mühlen. Op verzoek van de prins werd er ook nog een voetbalwedstrijd gehouden tussen de padvinders en de militairen.

Vliegtuigongevallen en incidenten

De militaire Luchtvaartafdeeling (LVA) was in 1913 op Soesterberg begonnen op de vliegheide. Kapitein-ingenieur H. Walaardt Sacré, de eerste commandant van de LVA, was inmiddels benoemd tot majoor. In 1917 werd de luchtvaart ook gebruikt voor waarnemingen van de meteorologie. Er werden op Soesterberg maandelijks rapporten

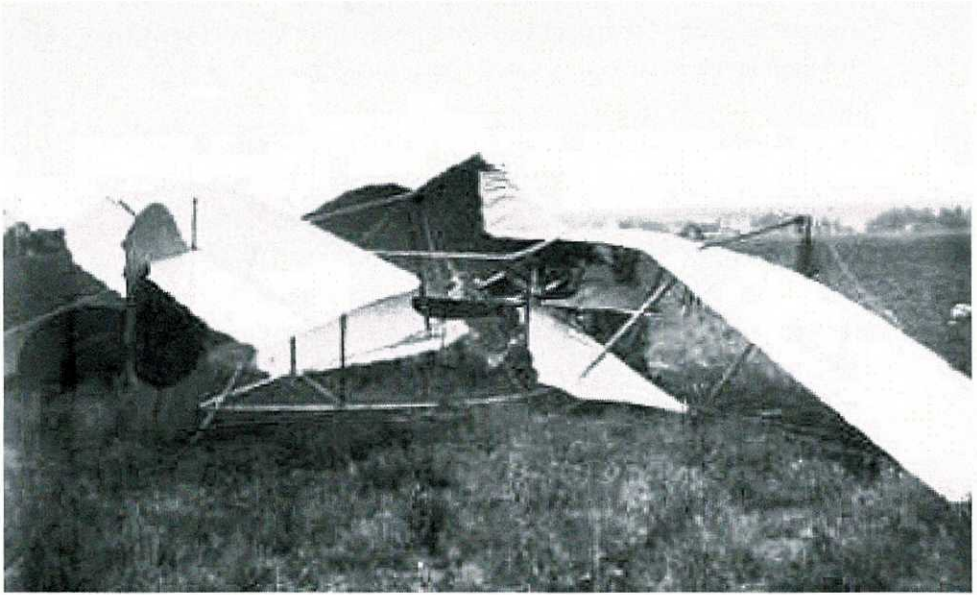
opgesteld over de toestand van de dampkring boven het vliegekamp. Ook betekende het de opkomst van de luchtfotografie.

In deze pionierstijd van de luchtvaart gebeurden er regelmatig ongelukken. Eind mei 1917 was het weer raak. Een aviateur met een tweedekker, komende van Soesterberg op weg naar Oldebroek, zag zich wegens averij aan de motor genoodzaakt een noodlanding te maken op een weiland in Hoogland, behorende aan W. Hartman op de "Weerhorst". Telefonisch werd Soesterberg op de hoogte gebracht waarna men direct een auto met aanhanger zond om de pechvogel op te halen. In een paar uur tijd was de vliegmaschine gedemonteerd, dat kon toen nog, en voor transport gereed. Het voorval in Hoogland trok veel nieuwsgierigen (ramptoeristen zouden we nu zeggen). Het was een buitenkansje om deze gestrande grote luchtvogel, die anders alleen over de hoofden voorbij vloog, nu eens van dichtbij te kunnen bekijken. Het bleek te gaan om het type "Taube", een van Duitsland overgenomen toestel, bemand door een vliegenier en een waarnemer, een gestrande duif dus.

Soms kon de reparatie ter plekke worden uitgevoerd. Op 13 juni daarover een melding. Een vliegmaschine uit Soesterberg, waarin twee officieren gezeten, moest op een weiland aan de Zandvoortscheweg in Baarn een noodlanding maken wegens een defect aan de motor. Nadat een nieuwe motor was aangebracht konden de aviateurs later op de dag weer opstijgen en hun tocht vervolgen. Het waren nog maar simpele vliegmachientjes in die tijd.

Een maand later was het weer raak. Luitenant B.A.W. Schlimmer, die binnenkort naar Ned. Indië zou vertrekken, viel door een verkeerde stuurmanoeuvre met zijn Farman oefentoestel van 70 meter hoogte. Als een wonder viel het lichamelijke letsel mee. Hij had slechts drie gebroken ribben, een grote vleeswond aan de knie en drie vleeswonden aan het gezicht. De korporaal-waarnemer J.C. van der Wal werd slechts licht gekwetst.

< *Prins Hendrik (zittend 2e rij van onder met hoed en snor) en andere hoge heren bezoeken padvindderskamp in Soesterberg, 1917, bron: Geheugen van Nederland.*

Farman LA3 van Schlimmer, bron: beeldbank defensie (NIHM).

In november nog een ongeval, maar nu van veel grotere hoogte. Nabij het vliegekamp Soesterberg vielen luitenant Thomson en zijn korporaal-waarnemer van een hoogte van 1500 meter in de bomen van de Schaerwijder bossen bij Zeist. Beiden werden ernstig gewond opgenomen in het militair hospitaal in Utrecht. Het toestel werd volledig vernield.

Hoewel Nederland neutraal was in de eerste wereld oorlog waren er af en toe wel schermutselingen. In maart moest een Brits toestel een noodlanding maken bij Cadzand, na tijdens een verkenningsvlucht in de buurt van Duinkerke te zijn geraakt door een Duitse granaat. De Schotse vliegluitenant Bradford nam het kalm op, rookte zijn pijp, schikte zich in zijn lot en liet zich gewillig afvoeren om geïnterneerd te worden. Het kleine maar snelle scoutingstoestel dat met brede schroefbladen 80 paardenkrachten ontwikkelde, werd afgevoerd naar Soesterberg. In juli maakte een Franse vliegenier een noodlanding in Limburg. Het was de 19 jarige adjudant Paillard, die zijn 36e reis maakte. Was die goed afgelopen, dan zou hij bevorderd worden tot luitenant, maar helaas. Hij was op de terugweg naar Nancy na bommen te hebben afgeworpen

op de Krupp fabrieken te Essen, toen zijn kleine eendekker boven Duitsland werd geraakt door afweergeschut. Hij kon nog net uitwijken naar het neutrale Nederland. Daar werd hij door de marechaussee opgevangen en geïnterneerd. Het toestel werd gedemonteerd en naar Soesterberg gebracht.

In augustus werden twee Duitse vliegtuigen van het type Rumpler dubbeldekker bij Beerta neergeschoten. Zij waren in Gent opgestegen om aan een raid tegen Engeland deel te nemen. Van een vliegtuig bleef niet meer over dan een verbrande zwarte schroothoop, het andere toestel was vrijwel onbeschadigd en werd gedemonteerd door personeel van de LVA en naar Soesterberg vervoerd onder bewaking van de marechaussee.

In oktober werd er een verongelukt Duits toestel in de Zuiderzee bij Elburg opgevist. De overblijfselen werd naar Soesterberg overgebracht. En in december werd boven Reuver (L) een Duits toestel afkomstig uit Keulen neergeschoten en afgevoerd naar Soesterberg. Nederland was dan weliswaar neutraal, maar grensschendingen werden niet getolereerd.

Begin november was er een andere opvallende gebeurtenis. Boven Zeist en Soesterberg werd een grote ballon waargenomen, daaronder een schuitje en een lang touw met een anker. Het bleek om een onbemande losgeslagen luchtschip (Captive-ballon) te gaan van het type "Parseval-Luftschiff". Boven de Vlasakkers raakte het anker vast in een boom. Toegeschoten militairen van de Vlasakkers trachten met een kabel om het ankertouw de ballon naar beneden te trekken. De eerste poging mislukte omdat de kabel brak. De tweede poging leek succesvoller totdat een windvlaag de ballon deed stijgen en een der militairen 20 meter de lucht in werd geslingerd. Hij moest met een gebroken arm en inwendige kneuzingen in het militair hospitaal opgenomen worden. Inmiddels was er een vliegmachine van Soesterberg opgestegen en enkele malen om het gevaarte heengevlogen om te kijken of de ballon bemand was. Kort daarop werd er door de militairen met scherp op de ballon geschoten, die daarna langzaam daalde. De grote sigaarvormige ballon was voorzien van drie drijfballons. Het schuitje was onbemand en slechts voorzien van enkele instrumenten. Honderden toeschouwers

waren in de stromende regen naar de berg gekomen om het grote gevaarte dat eerst alleen vanaf grote hoogte te zien was, nu van dichtbij te kunnen bekijken. Voor de jongens van het R.O.G. (Rijks Opvoedings Gesticht “Op de Berg”) was het een buitenkansje. Zodra de “Zepp” werd gesignaleerd werden alle activiteiten gestaakt om te kunnen genieten van dit bijzondere schouwspel. De ballon werd naar Soesterberg afgevoerd.

Parseval luchtballon, bron: delcampe.net.

Distributie van levensmiddelen

Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren sommige artikelen ook in Nederland schaars. Er golden regels sinds de invoering van de Distributiewet 1916 om misstanden tegen te gaan. Voor veel artikelen golden maximumprijzen, bijvoorbeeld melk 12 cent per liter, andere artikelen waren alleen op de bon verkrijgbaar. Zo waren er brood- en suikerkaarten en klompenbonnen. De broodkaarten en bonboekjes konden in Soest worden opgehaald bij het St. Jozef gebouw, en in Soesterberg bij de heer J. Casteleijn aan de Amersfoortsestraat 12 (dat deel is in 1924 omgedoopt in Rademakerstraat).

Bonnen waren alleen verkrijgbaar op vertoon van de domiciliekaart. Het was streng verboden om distributie-artikelen te verkopen aan niet ingezetenen, het moest binnen de gemeente blijven. In maart hield de marechaussee nog een controle in Soesterberg bij het station van de Ooster Stoomtram Maatschappij (OSM) en de beide ingangen van de interneringskampen (Kamp van Zeist en Albertsdorp). Daar werd onder andere brood in beslag genomen dat hier was gekocht. Op deze overtreding stond een zware boete ofwel hechtenis.

Burgemeester De Beaufort van Soest maakte in juli 1917 bekend dat in die maand op de weekkaart verkrijgbaar is: 1 ons rijst 3 cent, 1 ons havermout 4 cent, 1 ons vet 8 cent, 1 pond zeep 14 cent. De aardappelen zijn vanaf dat moment zonder bon in de vrije handel te koop, wel geldt er een maximum prijs van 10 cent per kilo (drielingen en poters 7 cent per kilo). De distributie van tarwemeel voor brood is alleen nog maar vanuit het gymnastieklokaal in Soest, bakkers moeten zelf de balen van 50 kilo komen ophalen. Ook kon men vast brandstofbonnen ophalen. Het rantsoen voor juli was 50 kilo keukenbrandstof en 100 stuks turf.

Leveranties Interneringskamp

De geïnterneerde Belgische militairen in de Legerplaats Soesterberg moesten natuurlijk ook van voedsel

GEMEENTE SOEST.
Levensmiddelen Bedrijf.
Telefoon No. 12.

Domiciliekaart

N°. 463

den Heer
M^ost.
J. Lettewij

Adres *Werksteat 20*

SOEST(ERBERG).

Geldig tot wederopzegging.

Bij alle correspondenties, aanvragen enz., steeds naam, adres, en kaartnummer opgeven. In één correspondentie mag niet meer dan één zaak worden behandeld.

21	2	4	5	26	7	8	9	2	3	4	5	6	7	8	9	40
50	49	48	47	46	45	44	43	42								

W 200	W 200	W 200	W 200
W 50	W 50	W 50	W 50
W 50	W 50	W 50	W 50
W 50	W 50	W 50	W 50
W 50	W 50	W 50	W 50
W 50	W 50	W 50	W 50
W 250	W 250	W 250	W 250
W 250	W 250	W 250	W 250

RIJKS-WITTEBROOD-KAART

Lieve hoes zijn ongedig.
De verkoopst met de hoes ongedig.
Lieve hoes of te geven onder de hoes te ongedig.

Witbrood - Zool Roggebrood,
Bakkerijverbruik en Tarwewitmeel.

Sixties geldig voor de 7^e week
Geldig tot 31 juli 1917 en het geld.
Geldig tot 31 juli 1917 en het geld.

Bonkaart voor Levensmiddelen voor 6 personen

Geldig tot wederopzegging.
Losse bonns zijn niet geldig

6 Soest Bon L. 249	6 Soest Bon L. 250	6 Soest Bon L. 237	6 Soest Bon L. 238
6 Soest Bon L. 239	6 Soest Bon L. 240	6 Soest Bon L. 218	6 Soest Bon L. 217
6 Soest Bon L. 221	6 Soest Bon L. 222	6 Soest Bon L. 223	6 Soest Bon L. 224

Collectie C. de Mol.

worden voorzien. Dat gebeurde vaak bij inschrijving. In juni stond de inschrijving open voor aardappelen en groenten in de maand juli. Aanbiedingen kon men richten aan de verplegingsofficier van het kamp.

Er moesten ongeveer 10.000 monden in de Legerplaats worden gevuld. Dat zijn dagelijks heel wat broden. Dat gebeurde natuurlijk niet door de kleine lokale bakkerijtjes. Het brood werd geleverd door Meursing's Machinale Fabrieken van Gebak aan het Smallepad 5 te Amersfoort. Zij bakten toen ook nog brood. Directeur W.H. Meursing verzocht de burgemeester van Amersfoort Van Randwijck om ontheffing van de nachtarbeid, zowel voor het bakken als het bezorgen. Die werd hem in juli verleend voor de duur van de levering aan het Interneringsdepot in Soesterberg en eventuele levering aan andere militairen. Het vervoer mocht alleen in verzegelde kisten of karren. Daarmee werd een begin gemaakt met de volcontinue economie.

Het Interneringskamp kocht niet alleen in, maar er werden regelmatig zaken verkocht. In juli kon er worden ingeschreven op een hoeveelheid van 25.000 kilo stro, afkomstig uit de strozakken waarop geslapen werd.

Inpakafdeling Meursing, bron: archief Eemland.

Ook de spoeling van de Legerplaats werd verkocht. Verenigingen van varkensmesters genoten de voorkeur. In augustus zijn vier barakken ontruimd, er verblijven dan nog ongeveer 8000 geïnterneerden, een kleine 1000 man was al tewerk gesteld in de mijnen van Limburg. Het gerucht ging dat de overige 2000 plaatsen zouden worden ingenomen door Engelse oorlogsinvaliden en krijgsgevangenen. Dat gerucht bleek niet op waarheid te berusten. Op 25 september vindt de verpachting plaats van de soepbeenderen. In november waren er 2000 kilo wollen en katoenen lomp in de aanbidding. Toen ook al kringloop economie.

Tot Slot

We sluiten dit jaaroverzicht af met een zaak die in augustus 1917 voor de Haagse Krijgsraad kwam. De 1e luitenant-vlieger uit Soesterberg P.M. van W. P. stond terecht. Het bleek niet om Van Weerden Poelman

Vliegers van Soesterberg voor café Putman (Huis ten Halve) in Soesterberg. Zittend van links naar rechts: K. Muller, K.W.F.M. Doorman, R. Drost, P.M. van Wulfften Palthe, G.A. Koppen, A. Hekkema en F.H. van Heyst. Staand van links naar rechts: J.J. Putman, J. Jongbloed, onbekend, helemaal rechts in burger Ir. H.A. Vreeburg, 1917, bron defensie (NIMH).

te gaan maar om andere aviateur met een dubbele naam: Van Wulfften Palthe. Hij werd beklaagd omdat hij zijn meerdere in rang, kapitein J.R. Kemper baron van Ittersum, in 1910 zou hebben geslagen en daaraan toegevoegd: "U bent een ploert." Beklaagde gaf toe een klap te hebben gegeven, maar gaf als verweer aan dat de kapitein door gekuip zijn militaire en maatschappelijke loopbaan had benadeeld. Gezien de omstandigheden en omdat de zaak zo laat bij de auditeur was aangebracht wilde die geen straf opleggen. De garnizoenscommandant vond vervolging toch gewenst omdat het optreden tegenover een meerdere hoogst laakbaar was. Er werd een militaire gevangenisstraf opgelegd van 14 dagen.

Het zou met Prof. Dr. Pieter Matthijs van Wulfften Palthe (1891 Zwolle-1976 Soest) later toch nog goed komen. Hij stamde uit een oud Twents patriciersgeslacht als zoon van Karel Bernhard van Wulfften Palthe en Johanna Geziena Beelaerts van Emmichoven. Tijdens WO I diende hij als vlieger, daarna zette hij zijn in 1909 begonnen medische studie voort en deed in 1919 zijn artsexamen. In dat jaar kreeg hij de opdracht om binnen de Luchtvaartafdeeling een vliegmedische dienst op te richten. Hij werd belast met de algemene en psychologische keuring van vliegers. In 1921 promoveerde hij op het proefschrift: "Zintuigelijke en psychische functies tijdens het vliegen". Hij was daarmee de grondlegger van het huidige Centrum voor Mens en Luchtvaart in Soesterberg, gevestigd aan de Kampweg in Soesterberg. Pieter trouwde, 34 jaar oud, op 30-01-1926 in Den Haag, met Hendrika Cornelia Moinat (1892 Rhenen-1977 Soest). Hij werd in 1928 benoemd tot hoogleraar luchtvaartpsychologie te Batavia. Hij heeft verschillende studies gepubliceerd over de psychologische aspecten in het koloniale Indië. In 1948 vestigde hij zich als zenuwarts in Zeist en in 1951 werd hij directeur van Nationaal Luchtvaart Geneeskundig Centrum tot zijn pensioen in 1961. Hij overleed in 1976 op 85-jarige leeftijd te Soest (Soesterbergsestraat 111) aan de gevolgen van een noodlottige val. Deze medische-luchtvaartpionier verdient zeker een straatnaam in Soesterberg.

De Kampweg in Soesterberg werd een begrip in de luchtvaartgeneeskunde. En is dat tot de dag van vandaag gebleven.

Het adres Kampweg 2 was na de Tweede Wereldoorlog jarenlang het hoofdkwartier van de afdeling. Op Kampweg 3 kwam in 1953 de stichting Nationaal Luchtvaart Geneeskundig Centrum. Het herbergde alle faciliteiten van de Nederlandse overheid op het gebied van de luchtvaartgeneeskunde. Alle Nederlandse vliegers, zowel burgerpiloten als militaire vliegers, werden er kind aan huis. Door veranderende taken van de Rijksoverheid werd de stichting Nationaal Luchtvaart Geneeskundig Centrum in 2002 ontbonden. Het heette inmiddels Aeromedisch Instituut. De civiele keuringen gingen naar de KLM en het naastgelegen TNO voerde voortaan het wetenschappelijk onderzoek uit. De luchtmacht nam het gebouw en de overige taken over, zoals selecteren, keuren en trainen van militaire luchtvaarders, en de dienst werd omgedoopt in Het Centrum voor Mens en Luchtvaart (CML).

Huidige Centrum voor Mens en Luchtvaart, Kampweg 3 Soesterberg, foto: Jan de Mos.

Bronnen o.a.:

- Archief Eemland: diverse lokale kranten;
- Koninklijke Bibliotheek: diverse landelijke kranten.

HUISARTSEN TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG

Voor de beschrijving van de huisartsen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Soest actief waren raadplegen we het manuscript van dokter J. Kuipers (1929-2014). Tevens is aanvullende informatie vergaard uit het boek "Amersfoort '40-'45".

Oorlogsjaren

In de bestaande literatuur over de Tweede Wereldoorlog (Soest onder vuur van Geke van der Merwe-Wouters en Soest in Oorlogstijd 1940-1945 van diverse auteurs) komt de dokter weinig voor. In het eerste boek vertelt Geertje Muis dat de onderduikers die bij hen thuis zaten abrupt weg moesten en dat Jetty Werkendam (waarschijnlijk Joods) en een onderduiker, ene Sjaak, ondergebracht werden bij huisarts Veldhuyzen van Zanten. In het laatst genoemde boekje een vraagesprek met oud-politieman Cor de Bruin van de Molenstraat. Deze meldt dat hij als verzetsman enkele Joodse onderduikers bij dokter Veldhuyzen van Zanten van een nieuw schuiladres moest voorzien. Na de oorlog is deze dokter vertrouwensman voor de samenstelling van een nieuw gemeentebestuur. Ook dokter P.G. de Vos had een dergelijke rol. Huisarts Stroband zat bij de verzetsgroep van Willem Hoogeboom en Jo Ooms en de Soesterbergse huisarts Splinter bij het Soesterbergs verzet, volgens G. van der Merwe-Wouters. Dokter Rupert (niet vermeld of het senior of junior was) schreef verklaringen zodat de aangewezen niet voor de arbeidsdienst naar Duitsland hoefde. Bij het project "Mondelinge Geschiedenis" vertelt de geïnterviewde G. van den Hoef (1918-20??) dat van dokter Donker bekend was dat hij nogal fascistische sympathieën had. Ook zijn opvolger dokter Kuipers had hier wel wat over vernomen. Maar op basis van vermoedens is het heel gevaarlijk om nu nog mensen in een bepaalde duistere hoek te plaatsen. Had dokter Donker zich bijvoorbeeld spontaan ingeschreven bij de Nederlandse Artsenkamer? Rijkscommissaris Seyss-Inquart verordonneerde eind

1942 dat iedere arts zich als lid moest aanmelden, op straffe van rechtsvervolging. In maart 1943 besloten toen 6000 medici om afstand te doen van hun titel en hun bordje met de gegevens bij hun entree weg te halen, wel bleven ze gewoon de patiënten behandelen.

Noodziekenhuis

Ziekenhuizen hadden in de Tweede Wereldoorlog een merkwaardige positie, over Zonnegloren in die tijd is al meer geschreven. Minder bekend is het noodziekenhuis in de gebouwen van de “Verhoeven Stichting”. Over de periode september 1944 tot en met de opheffing in juni 1945 heeft mevrouw Jane Meurs uit Baarn een artikel geschreven over dit noodziekenhuis in het boekje “Soest in Oorlogstijd 1940-1945”. Als 19 jarig meisje was zij aanvankelijk keukenhulp, maar na enkele weken werd zij door de geneesheer-directeur bevorderd tot verpleegster. De drie gebouwen uit de begintijd van de Verhoeven Stichting, een administratiegebouw en twee paviljoens, behoeften

Het personeel van het noodziekenhuis op de Lazarusberg in 1944-1945, in het midden in kleermakerszit 'dokter' Kuiper.

weinig verandering. Het eerste gebouw was weer administratie en voor inwonend personeel. Het tweede gebouw was voor de ernstige zieken en op de bovenverdieping sliep dan nog de 'dokter'. Het gebouw was oorspronkelijk ingericht voor twaalf patiënten, in de oorlog lagen er wel dertig. Het derde gebouw werd gebruikt voor kraamvrouwen. Het eten werd verzorgd door de Soester banketbakkers Haremaker en Rademaker, wat ze ondanks de Hongerwinter toch voortreffelijk lukte. Op 23 april 1945 bleken de gebouwen geraakt te zijn door scherven en voltreffers (?), patiënten en personeel moesten de nacht doorbrengen in de kelders. De volgende dag verhuisden de patiënten naar Mariënborg op Nieuwerhoek, de bedlegerigen op handkarren. Mevrouw Meurs was lovend over de opvang door de nonnen.

Wie was nu de 'dokter geneesheer-directeur' die de leiding had over dit noodziekenhuis? Volgens mevrouw Meurs was hij een afgestudeerd arts, die later beroemd werd als professor P.C. Kuiper (1919-2002). Met wat zoekwerk blijkt deze Piet Kuiper in Soest geboren te zijn, zijn ouders woonden aan de Vredenhofstraat. Hij was een nog niet afgestudeerd arts, die de noodzaak van een extra noodziekenhuis wel inzag. Na de oorlog behaalde hij het artsdiploma in Utrecht en bekwaamde zich in de psychiatrie. De reden van zijn 'beroemdheid' was gelegen in het feit dat hijzelf slachtoffer van zware depressies was.

Nieuwe artsen tijdens de oorlogsjaren

F.D. Carels vestigt zich per 15 oktober 1940 te Soestdijk aan de Van Weedestraat 19, later verhuist hij naar de Burg. Grothestraat 65. Dit pand was bewoond geweest door dokter Smit, die gecombineerd arts en tandarts was. H. van Dorssen (1916-1993) begon in 1943 zijn praktijk aan de Eigendomweg 96, later aan de Korte Bergstraat 3, waarin hij eerst samenwerkte en later werd opgevolgd door zijn zoon H.D. van Dorssen.

SOESTER VERZETSMENSEN (8)

IR. MENKO

Jaarlijks vindt de Dodenherdenking op 4 mei plaats bij het bevrijdingsmonument in het plantsoen tussen de Insp. Schreuderlaan en de Ir. Menkolaan. Wie was dan wel deze ingenieur Menko?

Ir. H.S.N. Menko.

De gemeente Soest heeft op 27 juni 1955 de betreffende straat de naam Ir. Menkolaan gegeven. In de beschrijving van straatnamen worden niet meer dan de volgende gegevens vermeld: *Henri Silvain Nicolaas Menko (1895-1942), eerste Soester verzetsstrijder kwam in 1940 in Soest wonen aan de Lange Bergstraat 22 (thans Van Straelenlaan). Eind 1941 gearresteerd en overleden op 16 maart 1942 in Oranienburg.*

Henri Silvain Nicolaas Menko is geboren te Amsterdam op 19 november 1895, zoon van Rudolf Heiman Salomon Menko en Jeanne Dina Henriette Heilbron. Inderdaad van Joodse afkomst maar bij zijn vestiging in Soest geeft hij op als kerkelijke gezindte:

Remonstrant. De uitschrijving uit het bevolkingsregister is op 26 maart 1946 met vermelding VOW (vertrokken onbekend waarheen?) en de overlijdensakte is opgemaakt op 21 augustus 1946. H.S.N. Menko is te Amersfoort gehuwd op 14 juni 1921 met Eva van Latenstein van Voorst (geboren 24 oktober 1895 te Amersfoort, overleden 5 maart 1944 te Soest). Op 30 september 1922 is te Hilversum hun dochter Lili Marie Menko geboren. Het gezin vestigde zich zoals bovenvermeld op 24 augustus 1940 te Soest aan de Lange Bergstraat [de huidige Van Straelenlaan] 22. Zij kwamen toen van Amsterdam, Scheldestraat 114I. Het gezin had daarvoor gewoond te Renkum en is 2 april 1937 naar Amsterdam getrokken.

Toen hij in Soest kwam wonen verkreeg hij telefoonnummer 2950 met naast zijn naam de cryptische omschrijving “Ampère”. Als zijn beroep wordt opgegeven ingenieur, maar nog steeds onduidelijk is met welke opleidingen en in welke branche. In de ‘Soester’ literatuur heb ik verder niets meer kunnen vinden over verzetswerk, zelfs niet over gewoon werk. Vanuit het NIOD (Instituut voor oologs-, holocaust- en genocide studies) verkregen we wel aanvullende informatie. Dochter Lili heeft het formulier “Opgave voor de eerlijst der namen van hen, die voor het vaderland zijn gevallen” volledig ingevuld en dat is dus de basis waarop het toenmalige gemeentebestuur voor deze straatnaam heeft gekozen. Zij schrijft dat haar vader de eerste leider van de Orde Dienst Soest was, hij had deze met hart en ziel opgericht.

In september 1941 is hij ondergedoken maar na een veilig sein thuisgekomen. Daar is hij door een Pool in dienst van de Gestapo opgepakt op 20 oktober 1941. Ze schrijft verder: *“Aanwezig bij de arrestatie was majoor Ronhaar uit Amersfoort. Deze was gevangen sinds 23 april [1941] met de andere officieren voor ‘t zelfde geval. Wat de majoor erbij te maken had is onbekend. Ik vrees dat hij gesproken heeft, maar dan onder dwang.”* Na zijn arrestatie is Menko overgebracht naar het Huis van Bewaring in Utrecht, vervolgens naar het Oranjehotel te Scheveningen. Via doorgangskamp Amersfoort tenslotte naar Sachsenhausen. Op de vraag wat de gevallene in gevangenschap heeft meegemaakt antwoord ze: *“Scheveningen, verhoren, geen veroordeling, Schutzhaft, Amersfoort, dysenterie, waarschijnlijk mishandeling, bril en gebit kapot, Sachsenhausen, gestorven aan “hartzwakte” volgens D [Duitsers] maar bekend: doodgemarteld”*. Dit zou dan op 16 maart 1942 geschied zijn. Dr. Gunning aan de De Lairesestraat 165 [Amsterdam?] en prof. Borst [geen adresgegevens vermeld] kunnen meer informatie geven, maar waarschijnlijk hebben zij alle kennis mee het graf ingenomen. Majoor J.H. Majoor (1888-1942) uit Amersfoort, dr. in de filosofie is op 30 september 1941 gearresteerd, hij zou de eerste commandant van de regio Soest geweest zijn. Voor zover na te gaan is lijkt de Orde Dienst niet echt in Soest actief geweest te zijn.

Aanvullende gegevens vergaard uit het gemeente archief Soest door de archiefassistenten Joop Akker en Arjan Geers.

THUIS HEB IK NOG EEN ANSICHTKAART (3)

COLENZO

Gelukkig hebben we nog een foto, maar verder is er bar weinig wat herinnert aan de imposante buitenplaats “Colenso”. Natuurlijk het straatnaambordje en het park, maar weinig inwoners van Soest zullen weten dat het een imposante buitenplaats was. In het boek “De straat waarin wij wonen” van oud gemeentevoorlichter Ben J. van Os wordt wel een korte geschiedenis beschreven, maar verder onderzoek van G.J.M. Derks geeft toch een iets andere uitkomst. Daarnaast hebben we aanvullende informatie verkregen van de heer Henk van Esch, kleinzoon van de ‘tuinman’ van Colenso. Hij heeft circa acht jaren terug de woning van zijn grootvader H.J. van Esch kunnen kopen.

Huize: „Colenso”, een van de prachtigste buitenplaatsen van Soest.

Ontstaan

In de negentiende eeuw kreeg Soestdijk steeds meer aantrekkingskracht van de gegoede burgerij. In de eerste plaats de nabijheid van Paleis Soestdijk en later in de tijd een betere ontsluiting door de aanleg van spoorlijnen. De Vredenhofstraat, die in de negentiende

en eerdere eeuwen nog de functie van dijk had en daarom de naam Soestdijk droeg, was altijd al een belangrijke verbindingsweg. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er een herberg stond. Deze herberg, De Lindeboom, was al enkele generaties in het bezit van de familie Schimmel. De laatste herbergier was Gijsbertus Schimmel (1806-1872), zijn dochter Maria Schimmel (1836- 1913) huwde in 1858 Anne Willem Witsen Baron Straalman (1819- 1887). De baron heeft de herberg laten

slopen om de buitenplaats “Witsenburg” te bouwen. Het echtpaar kreeg geen kinderen en daarmee stierf het geslacht Witsen Straalman maar ook het geslacht Straalman uit. Na het overlijden van de Baronesse Straalman-Schimmel bleek zij in het bezit van een uitgebreide verzameling ‘oude kunst’, er wordt geschreven over schilderijen van Breughel, Aelbert Cuyp, Paulus Potter en anderen.

Nieuwe eigenaren en bewoners

In 1878 werd de “Witsenburg” verkocht aan de Amsterdamse bankier Joseph Cahen, die de buitenplaats vernoemde naar zijn overleden echtgenote Batseba ofwel Elisabeth Mendes en het dus de naam “Villa Elisabeth” kreeg. Twee jaar later, in 1880, was de bankier Jan

Mogelijk is dit Colenso voor de grote verbouwing.

Luijmbartus ten Have de nieuwe eigenaar en wijzigde de naam in “Fair Hill”. Hij kocht ook de naastgelegen buitenplaats “Schoonoord” aan, die door Amsterdammer Jan Jacob Knuppel was gesticht. Mogelijk was hij ook de bouwheer van de ingrijpende verbouwing waarbij er een verdieping op werd gezet.

Familie Cankrien

Anthony Cankrien (1844-1931) en Anna Josina Cankrien-Hoffman (1852-1929) kochten de buitenplaats “Fair Hill” aan in 1897. In die tijd speelde de Boerenoorlog in Zuid Afrika en Cankrien was anti-Brits. Een van de ‘boerenleiders’ was John William Colenso (1814-1883) die een belangrijke veldslag had gewonnen. Het gebied waar de veldslag plaats had werd daarna “Colenso” genoemd. Cankrien besloot om de naam “Fair Hill” (soms ook “Green Hill” genoemd) te veranderen in “Colenso”. De oudste zoon van Hendrik van Esch is zo geïnspireerd geraakt door Anthony Cankrien dat hij in 1948 geëmigreerd is naar Zuid-Afrika.

We hebben nog niet kunnen achterhalen waarmee de familie Cankrien

de geldmiddelen heeft vergaard om deze buitenplaats te kunnen betrekken. De vermelding van het wethouderschap van Kralingen in 1885 zal niet zoveel zoden aan de dijk gezet hebben.

“Colenso” had een mooi park en daarvoor was personeel nodig. In 1897 nam Cankrien de toen jonge Hendrik (H.J.) van Esch aan die leiding moest geven aan de tuinploeg, circa vier tot zeven man. Naast Van Esch was Hendrik van der Lugt een trouw medewerker, door zijn overlijden kwam er aan het 36-jarige dienstverband een einde.

Op 9 mei 1917 staat in het Amersfoortsch Dagblad/De Eemlander een staatje van de hoogst aangeslagenen in de belasting, zij zijn verkiesbaar voor de Eerste Kamer. Vier inwoners van Soest staan op deze ‘quote 500’ en wel oud-burgemeester C.J.W. Loten van Doelen Grothe, C.E.F. van Beveren (onderdirecteur Amstel bierbrouwerij), J.E. Mendes en A. Cankrien.

Na het overlijden van de heer A. Cankrien werd gezocht naar nieuwe mogelijkheden voor het complex, in 1938 werd gedacht aan de bouw van 28 dubbele landhuizen.

De tuinmanswoning

Voor Hendrik werd in 1907 het nog bestaande huis gebouwd (Vredeshofstraat 28) dat ontworpen was door de gemeentearchitect J.H. Ingenhaag. Wel was er een bijzondere voorwaarde: de dienstwoning mocht geen ramen of deuren hebben die zicht gaven op het landhuis,

De ‘tuinmanswoning’, foto: G.J.M. Derks.

mevrouw Cankrien wenste niet bekeken te worden door haar personeel. Hendrik van Esch en zijn echtgenote hebben ongeveer 50 jaar in het huis gewoond. De volgende familie die het huis bewoonde was de familie Van Nimwegen. Inmiddels woont hier de kleinzoon met vrijwel dezelfde naam (Hendrik is nu Henk) die we ook 50 jaar woongenot gunnen.

Museum Soest

Historie en wisselexposities

Exposities

tot en met 9 april 2017

Schilderijen uit de collecties van

Eib Barbie en Peter van Boeyen

Expositie over **Piet Ekel (Malle Pietje)**

14 april tot en met 16 juli 2017

- **Metalen Bodemvondsten**
van de Vrienden Metaaldetectie Soest
- **Foto's afgraving Staringlaan**
- **Schilderen met 'Verwondering'**

Nieuw te zien als vaste expositie:
Brandweer Soest en Soesterberg

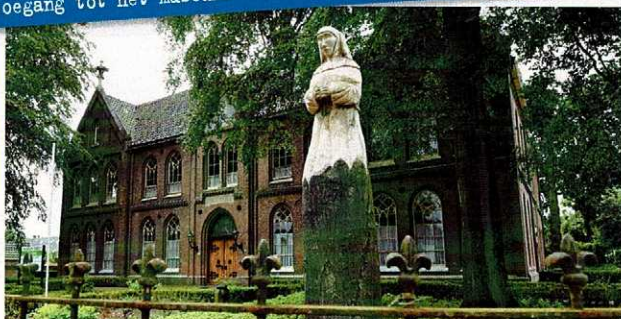
Vrienden van het museum, leden van de club van 100 van het museum en leden van de Historische vereniging Soest-Soesterberg hebben vrij toegang tot het museum.

Voor o.a. openingstijden
zie www.museumsoest.nl

info@museumsoest.nl
Cees Vos (algemene zaken)
06 28 93 95 10
Joke Bosland
(Verhuur en planning)
06 36 00 19 15

Algemeen Nut
Beogende Instelling

ANBI

www.museumsoest.nl

HISTORISCHE VERENIGING SOEST/SOESTERBERG

Historische Vereniging Soest/Soesterberg

De leden van de Historische Vereniging Soest/Soesterberg werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen.

Voor nadere informatie kunt U met de contactpersonen overleggen, te weten:

Genealogie:

Wim Routers routers@xmsnet.nl 035-6010169

Mondelinge geschiedenis:

Wim de Kam wpdekam@kpnmail.nl 035-5880048

Commissie ruimtelijke kwaliteit:

Gérard Derks gjm.derks@chello.nl 026-3644051

Evenementen commissie:

Hanneke Roskam hanneke@roskam.nu 035-6018750

Werkgroep Soesterberg:

Henk Schimmel histversoesterberg@gmail.com 0346-351690

Website en Verdwenen Soest:

René van Hal halreivan@xsmnet.nl 035-6020573

Redactiecommissie: Dick van Fulpen, Piet van Elteren, Ton Hartman

Redactie-adres: Ton Hartman - Ferdinand Huycklaan 3 - 3768 HW Soest

Opmaak: Linda Kreijns - www.lindaontwerpt.nl

De contributie per jaar

€ 20,00 voor leden in Nederland - € 35,00 voor leden in het buitenland

€ 35,00 voor het bedrijfsleven - Betaling contributie op rekeningnummer

NL66RABO0359902235. Losse oude nummers verkrijgbaar bij het redactieadres.

Leden € 2,50. Niet leden € 5,00

Copyright - Historische Vereniging Soest/Soesterberg

Indien niet anders aangegeven komen de afbeeldingen uit de collectie van de HVS en/of uit het Gemeente Archief Soest. Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest/Soesterberg. Redactie en bestuur zijn niet verantwoordelijk voor de inhoud van de aangeboden kopij en beeldmateriaal.

De HVS is een erkende ANBI organisatie

HISTORISCHE VERENIGING SOEST/SOESTERBERG

Al 35 jaar is de historische vereniging een actieve club waar we graag nieuwe leden verwelkomen.

Wat bieden wij u als lid aan:

- Elk kwartaal het verenigingsblad "Van Zoys tot Soest"
- Elk jaar wordt een fietstocht en busexcursie georganiseerd
- De Klitsavond, een gezellige avond met een quiz
- Gratis toegang tot Museum Oud Soest
- Lezingen over allerlei onderwerpen

Wij beheren de websites www.hvsoest.nl, www.soestopdekaart.nl en www.verdwenensoest.nl. Verder geven we boeken uit, werken we met de gemeente samen betreffende monumentenzorg, archiefbeheer en Open Monumentendag. Voor alle vragen over historisch Soest(erberg): info@hvsoest.nl. De contributie is € 20,- per kalenderjaar.

Historische Vereniging Soest/Soesterberg - Steenhoffstraat 46 - 3764 BM - Soest

Telefoon: 035-5885399 - IBAN: NL66 RABO 0359 9022 35 - secretariaat: info@hvsoest.nl

INSCHRIJFFORMULIER:

Naam en aanhef: fam./dhr./mevr.:

Handtekening:

Adres:

Postcode en woonplaats:

Telefoon:

E-mailadres: